

QO'QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

PEDAGOGIKA

PEDAGOGY

UDK:371.014.07.159.954.4

ORCID:0000-0002-3723-1596

KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA-PEDAGOGIKANING ASOSIY TAMOYILI SIFATIDA

Axmedov Akmaljon Yusufovich

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

E-mail:akmal0086ahmedov@gmail.com

Annotasiya: Maqolada kommunikativ kompetentlik tushunchasining mazmun-mohiyati, o'qituvchining kasbiy kompetentlik sifatleri keltirilgan.Kommunikativ kompetentlikning yondashuvlari, mezonlari tahlil materiallar asosida bayon qilingan. Shuningdek kommunikativlik kompetentlik rivojlanish tarixi, bosqichlari hamda ahamiyati haqida tushunchalar berilgan.

Kalit so'zlar: kompetentlik, kommunikativ, kommunikativ kompetentlik, kommunikativ bilim, kommunikativ qobiliyat, kommunikativ ko'nikma, muloqot malakalari, ijtimoiy idrok, shaxslararo munosabatlar, kasbiy kompetentlik sifatlar.

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ-КАК ОСНОВНОЙ ПРИНЦИП ПЕДАГОГИКИ

Аннотация: В статье представлено содержание понятия коммуникативная компетентность, профессиональные компетентностные качества педагога.Подходы, критерии коммуникативной компетентности изложены на основе материалов анализа. Также даны представления об истории развития, этапах и значении коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативность, коммуникативная компетентность, коммуникативные знания, коммуникативные способности, коммуникативные навыки, коммуникативные навыки, социальное восприятие, межличностные отношения, профессиональная компетентность являются качествами.

COMMUNICATIVE COMPETENCE-AS THE MAIN PRINCIPLE OF PEDAGOGY

Abstract. The article presents the essence of the concept of communicative competence, the qualities of professional competence of the teacher.Approaches to communicative

competence, Criteria Analysis are described on the basis of materials. Also communicativity concepts are given about the history, stages and importance of the development of competence.

Key words: competence, communicative, communicative competence, communicative knowledge, communicative ability, communicative skills, communication skills, social perception, interpersonal relationships, professional competence qualities.

KIRISH.

Zamonaviy talim muhitida aloqa jarayoni, ayniqsa uning kommunikativ tomoni bilan bog‘liq ijtimoiy-psixologik muammolar alohida ahamiyatga ega Rivojlanayotgan shaxsga ijtimoiy qabul qilish, tan olish, hurmat qilish va ijtimoiylashuv jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi ehtiyojlarini ro‘yobga chiqarishga imkon beradigan eng muhim sifat xususiyati kommunikativ kompetensiya hisoblanadi. Kommunikativ kompetensiyaning o‘ziga xos xususiyati uning o‘zgaruvchan ijtimoiy muhit sharoitida shaxsning muvaffaqiyatli faoliyatini shakllantirish qobiliyatidir. Shuning uchun uni o‘rganish zamonaviy ta‘limning asosiy yo‘nalishlaridan biridir, chunki jamiyat insonda yuqori darajadagi kommunikativ madaniyatni talab qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Asosiy oliy ta‘lim bosqichida shaxsning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning ahamiyati jamiyat bilan munosabatlarning yangi turini belgilaydigan qadriyatlar tizimini shakllantirish amalga oshiriladi. Biroq, bir qator olimlar D.I.Arxaeva, N.Sh.Gallamova, T.A.Dolinina, T.A.Ladijenskaya, A.Y. Maslova, O.S.Salamatovalar o‘z tadqiqotlarida asosiy o‘quv jarayonida talabalarning kommunikativ kompetensiyaga erishishini ta‘minlaydigan ish usullari va shakllari tizimi mavjud emas deb hisoblaydi. M.V. Klarin, V.N.Qurbonov, L.B.Tumanovalar esa o‘z taqdiqotlarida o‘quv suhbat talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish maqsadlariga erishish uchun dars mazmuni ustida ishlash usuli sifatida ham, ta‘limni tashkil etish shakli sifatida ham tushuniladi. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi muloqot doirasida amalga oshiriladi. O‘quv jarayonida, xususan pedagogik mahorat darslarida muloqotni tashkil etish zamonaviy ta‘lim uchun juda dolzarb vazifadir, chunki yangi texnologiyalar va yondashuvlar o‘qituvchi va talabani dialogic muloqotni tashkil etish, nutq aloqasini rivojlantirish, muloqot qilish qobiliyatiga yo‘naltiradi. Yuqorida aytilganlarning barchasi “dialog muloqot talabalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish usuli sifatida” talqin etiladi.

Taniqli rus pedagoglari A.N.Leontev o‘z tadqiqotlarida kommunikativ kompetensiya muloqot qobiliyatlari, ya‘ni ijtimoiy ko‘nikmalarga ega bo‘lish idrok, suhbatdoshning ruhiy holatini tushunish, vakolatli nutqni qurish nutq etikasi amal qilish, odob axloq qoidalaridir deb ta‘kidlaydi.

Rus pedagoglari V.P.Zinchenko va B.G.Mesheryakova tomonidan taqdim etilgan psixologik lug‘atda kommunikativ kompetentlikka quyidagicha ta‘rif berilgan: Kommunikativ kompetensiya (ingl. communicative competence) – samarali muloqot qilish, odamlar bilan

aloqa o‘rnatish va qo‘llab-quvvatlash qobiliyati

Pedagogikada kommunikativlik kompetentlik ta‘lim va tarbiyaning asosiy tamoyillaridan biridir. Bu o‘quv va muloqot jarayonida talabalar va o‘qituvchi, shuningdek talabalarning o‘zlari o‘rtasida faol o‘zaro ta‘sirni o‘z ichiga oladi. Kommunikativlik kompetentlik samarali muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishga, kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishga va qulay ta‘lim muhitini yaratishga qaratilgan. Kommunikativlik kompetentlik ta‘lim va tarbiya o‘quv jarayoni ishtirokchilari o‘rtasida faol o‘zaro ta‘sir o‘tkazish va ma‘lumot almashish sharoitida yanada muvaffaqiyatli bo‘ladi degan taxminga asoslanadi. O‘zaro ta‘sir va aloqa bilimlarni yaxshiroq o‘zlashtirishga, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga va tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yordam beradi.

Pedagogikada kommunikativlik kompetentlikning asosiy prinsiplari:

O‘zaro ta‘sir: Kommunikativlik kompetentlik talabalar va o‘qituvchi, shuningdek talabalarning o‘zlari o‘rtasida faol o‘zaro ta‘sirni o‘z ichiga oladi. O‘zaro ta‘sir muloqot, muhokama, qo‘shma loyihalar va boshqa aloqa shakllari orqali amalga oshiriladi.

Ochiqlik va ishonch: Kommunikativlik kompetentlikga asoslangan o‘quv jarayonida talabalar o‘z fikrlari va g‘oyalarini ifoda etishdan, savollar berishdan va o‘z fikrlarini bildirishdan qo‘rqmaydigan ochiqlik va ishonch muhitini yaratish muhimdir.

Faoliyat va mustaqillik: Kommunikativlik kompetentlik talabalarning faolligi va mustaqilligini rivojlantirishga imkon beradi. Ular tinglovchilar oldida gapirishni, o‘z fikrlari bilan bahslashishni, tinglashni va savollarga diqqat bilan javob berishni o‘rganadilar.

Hurmat va bag‘rikenglik: Kommunikativlik kompetentlikga asoslangan o‘zaro ta‘sir boshqa odamlarning fikrlari va g‘oyalariga hurmat va bag‘rikenglikni anglatadi. Talabalar boshqalarning nuqtai nazarini tinglashni va qabul qilishni, shuningdek, o‘z nuqtai nazarini boshqalarga hurmat bilan ifoda etishni o‘rganadilar.

Kommunikativlik kompetentlik talabalarning shaxsiyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu aloqa va hamkorlik ko‘nikmalarini, hissiy va axloqiy madaniyatni rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, kommunikativlik kompetentlik o‘quvchilarga intellektual qobiliyatlarini, tanqidiy fikrlashni va ma‘lumotlarni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Kommunikativlik kompetentlik, shuningdek, talabalar o‘zlarini qulay his qiladigan, o‘z fikrlari va g‘oyalarini erkin ifoda eta oladigan va o‘quv jarayonida faol ishtirok etadigan ijobiy ta‘lim muhitini yaratishga yordam beradi. Natijada, talabalar ko‘proq g‘ayratli va o‘rganishga qiziqishadi, shuningdek o‘z-o‘zini boshqarish va o‘zini o‘zi tashkil etish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Kommunikativlik kompetentlikni aniqlash: Kommunikativlik kompetentlik pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, ta‘lim va tarbiya jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tamoyil shundan iboratki, o‘quv jarayoni talabalarning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak.

Kommunikativlik-bu insonning o‘zaro ta’sir qilish, ma’lumot almashish va boshqalar bilan semantik munosabatlarni o‘rnatish qobiliyatidir. Pedagogikada kommunikativ kompetentlik talabalarning samarali muloqot qilish, boshqalarni tinglash va tushunish, o‘z fikrlari va g‘oyalarini ifoda etish, kommunikativ vaziyatlarga munosib javob berish imkonini beradigan bunday ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan.

Kommunikativlik kompetentlik ta’lim jarayonida faol va o‘zaro ta’sir qiluvchi aloqa uchun sharoit yaratishni o‘z ichiga oladi. Bunga guruh va juftlik topshiriqlarini, munozaralarni, loyiha ishlarini, o‘yin vaziyatlarini, rolli o‘yinlarni va jamoaviy faoliyatning boshqa shakllarini tashkil etish orqali erishish mumkin. Kommunikativlik kompetentlikning muhim jihati har bir talabaning individual xususiyatlarini hisobga olishdir. Har bir talaba aloqa sohasida o‘ziga xos qobiliyat va imtiyozlarga ega va o‘qituvchi ushbu farqlarni hisobga olishi kerak, bu esa har bir talaba uchun individual ravishda muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi. Kommunikativlik kompetentlik nafaqat aloqa ko‘nikmalarini rivojlantirishga, balki bag‘rikenglik, boshqalarning fikrlarini hurmat qilish, tanqidni yetarli darajada idrok etish, suhbatdoshni tinglash va diqqatli bo‘lish kabi fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan. Kommunikativ kompetentlik pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, pedagogik jarayonda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tamoyil o‘quv jarayonida talabalarning faol ishtiroki va o‘zaro ta’sirini nazarda tutadi. Pedagogik jarayonda kommunikativ kompetentlikni qo‘llash talabalarning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Muloqot qobiliyatlari boshqalarni tinglash va tushunish, gapirish va ifoda etish qobiliyati, savollar berish va munozaralarda faol ishtirok etish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Ushbu ko‘nikmalar nafaqat o‘quv muhitida, balki kundalik hayotda ham muhimdir. Kommunikativlik kompetentlik talabalarning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. O‘quv jarayonida o‘qituvchi talabalarning faol o‘zaro ta’siriga hissa qo‘shadigan vaziyatlarni yaratadi. Talabalar muloqot qilishni, o‘z fikrlari va g‘oyalarini ifoda etishni, boshqa odamlarni tinglashni va tushunishni o‘rganadilar. Bu nutq va ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Kommunikativ kompetentlikga asoslangan ta’lim, shuningdek, guruhda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Talabalar hamkorlik qilishni, ma’lumot almashishni, birgalikda qaror qabul qilishni va muammolarni hal qilishni o‘rganadilar. Bu jamoaviy ish ko‘nikmalarini va jamoada samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Pedagogik jarayonda kommunikativ kompetentlikni qo‘llashning asosiy afzalliklaridan biri bu haqiqiy aloqani o‘rganishdir. Talabalar o‘rtoqlari va o‘qituvchisi bilan turli mavzularda muloqot qilish, fikr va fikr almashish imkoniyatiga ega. Bu ularga suhbat o‘tkazish, o‘z nuqtai nazarini bahslashish, boshqalarni tinglash va ularning bayonotlariga munosib javob berish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bularning barchasi talabalarni faol va o‘ziga ishongan kommunikatorlar sifatida shakllantirishga yordam beradi. Ular nafaqat o‘quv muhitida, balki professional va shaxsiy hayotda ham muvaffaqiyatli muloqot qilishlariga yordam beradigan ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar. Kommunikativ kompetentlik pedagogik amaliyotning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, u talabalarning muloqot qobiliyatlari va

ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e‘tibor beradi. Ushbu kommunikativ kompetentlikning rivojlanish tarixi ta‘lim jarayonida muloqotning ahamiyatini bosqichma-bosqich anglash va o‘qitishning yangi yondashuvlari va usullarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq.

Kommunikativgacha yondashuv: XX asr boshida o‘qitish talabalarning bilimlarini uzatish va ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan edi. Ushbu davrda kommunikativ kompetentlik yetarlicha e‘tiborga olinmadi va ta‘lim ma‘lumot almashish va o‘zaro ta‘sir o‘tkazish jarayonidan ko‘ra ko‘proq ta‘limot edi. Akademik tayyorgarlik va talabalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga katta e‘tibor qaratildi.

XX-asrning o‘rtalaridan boshlab jamiyatda ma‘lumotni bilish yetarli emasligi, uni qo‘llash va boshqalarga yetkazish kerakligi aniq bo‘ldi. Bu pedagogik amaliyotda faol rivojlana boshlagan kommunikativ yondashuvning paydo bo‘lishiga olib keldi. Talaba ko‘proq ma‘lumotni tushunishi va takrorlashi va aloqa tilida muloqot qila olishi kerak edi. Bu gapirish, yozish, o‘qish va tinglash kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishni talab qildi.

NATIJA VA MUHOKAMA.

So‘nggi o‘n yilliklarda kommunikativlik kompetentlik ta‘lim amaliyotida, ayniqsa texnologiyaning rivojlanishi va ma‘lumotlarga kirish bilan faol qo‘llanila boshlandi. Kommunikativ kompetentlikga asoslangan mashhur usullardan biri bu loyiha usuli edi. Ushbu usul talabalarni guruhlarda ishlash, fikr almashish, muammolarni hal qilish va ish natijalarini taqdim etish imkonini berish orqali muloqotga faol jalb qiladi. Ta‘limda zamonaviy texnologiyalarning paydo bo‘lishi bilan kommunikativ kompetentlik yangi imkoniyatlar va vositalarga ega bo‘ldi. Kompyuterlar, Internet va multimedia materiallaridan foydalanish talabalarga ma‘lumot almashish, global aloqa tarmoqlarida ishlash, xalqaro loyihalarda ishtirok etish va muloqot qobiliyatlarini yangi bosqichda rivojlantirish imkonini beradi.

Taniqli rus psixologi va o‘qituvchisi L.S.Vigotskiy rivojlanishning madaniy va tarixiy nazariyasining asoschilaridan biridir. Uning tadqiqotlari va ishlari zamonaviy ta‘limning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lgan pedagogika va kommunikativlik tamoyilining rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatdi. Kommunikativlik kompetentlik talabaning o‘quv jarayonida faol ishtirok etishini, aloqa va o‘zaro ta‘sirga yo‘naltirilganligini anglatadi. Ushbu tamoyil ta‘lim jarayonida muloqot, hamkorlik va birgalikdagi faoliyatning muhimligini aks ettiradi. L.S.Vigotskiy bolaning rivojlanishidagi ijtimoiy o‘zaro ta‘sir va muloqotni yuqori aqliy funktsiyalarni shakllantirishga yordam beradigan asosiy omillar sifatida ajratib ko‘rsatdi. Uning fikricha, ta‘lim va rivojlanish boshqa odamlar bilan muloqot qilish va muloqot qilish bilan uzviy bog‘liqdir.

L.S.Vigotskiyning ta‘kidlashicha, rivojlanishning asosiy manbai proksimal rivojlanish zonasi, ya‘ni bola o‘zi bajara olmaydigan, ammo kattalar yoki tajribali sherik yordamida bajarishi mumkin bo‘lgan vazifa yoki mavzu. Bu talaba va o‘qituvchi, shuningdek talabalar o‘rtasida faol o‘zaro ta‘sir va hamkorlikni nazarda tutadi, bu esa muloqot qobiliyatlari va ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. L.S.Vigotskiy, shuningdek, kommunikativlik va o‘zaro ta‘sir tamoyillariga asoslangan “rivojlanayotgan ta‘lim” kontseptsiyasini ishlab chiqdi.

Ushbu kontseptsiyaga ko‘ra, o‘rganish faol, individual va bolaning bilim va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. O‘quv jarayonida aloqa, birgalikdagi faoliyat va ijtimoiy o‘zaro munosabatlarni rag‘batlantiradigan vaziyatni yaratish muhimdir. L.S. Vigotskiyning kommunikativlik kompetentlikni rivojlantirishga ta‘siri zamonaviy o‘qitish usullari va o‘quv jarayonini tashkil etishga yondashuvlarda namoyon bo‘ladi. Trening yanada interaktiv bo‘lib, talabalar munozara va fikr almashishda faol ishtirok etadilar, muloqot qobiliyatlari va ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Pedagogikada kommunikativ kompetentlik o‘qitishning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, u o‘qituvchi va talaba, shuningdek talabalarning o‘zlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarga qaratilgan. Ushbu tamoyil uzoq vaqt davomida rivojlana boshladi va pedagogika tarixida bir qator muhim bosqichlarni bosib o‘tdi.

Quyidagi jadvalda pedagogikada kommunikativlik kompetentlik tarixidagi asosiy bosqichlar keltirilgan:

Davr	Bosqichlar
XIX-asr oxiri - XX-asr boshlari	Gumanistik pedagogikaning paydo bo‘lishi, o‘qituvchi va talabaning o‘zaro ta‘siriga e‘tibor qaratish
XX asrning 60-70 yillari	Kommunikativ yo‘naltirilgan ta‘limning paydo bo‘lishi, talabalarning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish muhimligini tan olish
Zamonaviylik	Kommunikativlik kompetentlikning ta‘lim tizimiga kirishi, o‘quvchilarning ta‘limda faol ishtirok etishiga e‘tibor

Kommunikativ kompetentlik tarixidagi muhim bosqichlardan biri XIX-XX asrlar oralig‘ida gumanistik pedagogikaning paydo bo‘lishi hisoblanadi. Gumanistik pedagogika talaba shaxsini rivojlantirishga va o‘qituvchi va talaba o‘rtasida to‘liq aloqa o‘rnatish uchun sharoit yaratishga qaratilgan. U muvaffaqiyatli o‘rganish uchun o‘zaro ta‘sir va muloqotning muhimligini ta‘kidladi.

XX-asrda kommunikativlik kompetentlik talabalarning muloqot qobiliyatlarini shakllantirish bilan bog‘liq pedagogika doirasida yangi tushuncha rivojlandi. Shunday qilib, XX asrning 60-70 yillarida kommunikativ yo‘naltirilgan ta‘lim deb nomlanuvchi yo‘nalish paydo bo‘ldi. Bu talabalarda nafaqat bilimlarni, balki samarali muloqot qilish va olingan ma‘lumotlardan amaliy vaziyatlarda foydalanish qobiliyatini rivojlantirish zarurligini tan oldi.

XULOSA. Hozirgi vaqtda kommunikativlikning asosiy tamoyillari ko‘plab mamlakatlarning ta‘lim tizimiga qat‘iy kiritilgan. Zamonaviy ta‘lim talabalarning o‘quv jarayonida faol ishtirok etishlari uchun sharoit yaratishga intiladi, ularni fikr va g‘oyalar almashishga, shuningdek munozaralar va loyiha ishlarida faol ishtirok etishga undaydi. Kommunikativlik kompetentlik talabalarni savodli, yetarli darajada javob beradigan va muvaffaqiyatli muloqot qiluvchi shaxslar sifatida shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ибрагимова, Сауле. Развитие коммуникативной компетентности будущего учителя / Молодой ученый. — 2021. — № 28 (370). — С. 43-44

2. Шмыкова А.А. Коммуникативная компетентность обучающихся в условиях современной школы/ Форум молодых ученых 10(62) 2021 -ст-224-225

3. Yusufovich, A. A. (2022). Developing the communicative competence of future teachers is an effective measurement for self-organization. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(1), 302-304.

4. Жукова П.А. Формирование коммуникативной компетенции младшего школьника при изучении лексики./журнал современная урок.ст 11-12

5. Трофимова Г.С. Педагогическая коммуникативная компетентность: теоретический и прикладные аспекты. Монография Ижевск – 2012.С.7

6. A.YU.Axmedov. BO‘LAJAK PSIXOLOGLARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH MUAMMOSINI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI. GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ)(2023)